

Gelezen

Het Gereformeerden Boek

J.W. van der Jagt

U kent ze wel: kleine compacte fotoboeken, gewijd aan één onderwerp. Het kan over beroepen gaan die verdwenen zijn. Hoe een stad er vroeger uitzag. Karakteristieke plekjes in een provincie of een ander thema.

Het zijn boeken die uitnodigen om te kijken, te bladeren. Omdat er zoveel is te zien, leg je het weg en je pakt het weer. Ze roepen herkenning op: 'Ja, zo was het!' Ze roepen ook vervreemding op: 'Was het zo?' Zo'n verzameling foto's is er nu ook over de gereformeerden, onder de titel '*Het Gereformeerden Boek*'.

Deze beeldverzameling gaat niet over de gereformeerden in de brede zin van het woord. De samensteller, Willem Bouwman, onderscheidt tussen bevindelijk gereformeerden en de kuyperiaans gereformeerden. Zijn boek gaat over de laatste, het 'stroomgebied van Abraham Kuyper', nader aangeduid als 'de gereformeerde wereld die is voortgekomen uit de Afscheiding en de Doleantie'.

Bont

Over deze wereld heeft Bouwman meer dan 350 foto's bij elkaar gezocht. Het is een bonte verzameling geworden. Je bent niet gauw uitgekeken en uitgebladerd. Je vindt heel bekende foto's die vaak bij een of andere publicatie worden gebruikt. Die domineren het historische beeld dat we gemeenschappelijk hebben. Er zijn ook onbekende foto's, afkomstig uit een particuliere collectie of een historisch archief. Die geven meer kleur (al is het fotoboek in zwart-wit) aan het gemeenschappelijke beeld. Je ziet figuren uit de tijd van de Afscheiding. Een synode van de afgescheiden kerken uit 1879. Abraham Kuyper komt er natuurlijk in voor, ook als oude man aan de wandel met zijn dochter. Zijn zoon die naar Indonesië vertrok en brak met het geloof van zijn vader. Bierbrouwer Willem Hovy, een van de financiers uit de begintijd van de Vrije Universiteit. Maar ook een oud apparaat voor het tellen van het collectegeld. De zusters van het gereformeerde ziekenhuis Eudokia in Rotterdam. De eerste vrouwelijke hoogleraar aan de VU, dr. Gesien van der Molen. Dr. Lever met zijn evolutieopvatting. Ook de predikant H.W. van der Vaart Smit, die heulde met de NSB en daarom na de oorlog werd veroordeeld. De verzetsvrouw Tante Riek uit Winterswijk, die omkwam in kamp Ravensbrück. Toogdagen die gehouden werden. Aanplakposters van de AR en het GPV. Natuurlijk het rolletje KING – wist u dat het 'Kwaliteit In Niets Geëvenaard' betekent? Dr. Geelkerken komt in beeld, evenals ds. C. Mak, vader van de historicus Geert Mak. We komen dr. R.H. Bremmer tegen en ook zijn vrouw. De terugloop van de Gereformeerde Kerken wordt in beeld gebracht met een foto van een kerk die door een supermarkt is overgenomen. De linkse invloed op de VU. Een lesbisch ouderpaar dat een tweeling kon laten dopen. De schooldag van de Gereformeerde Kerken. De herdenking van de Vrijmaking in 1994. Enzovoorts. Het is een heel gevarieerde verzameling waar veel in is te zien en te genieten.

Gereformeerden en beeld

Zo wordt een stuk geschiedenis van meer dan 200 jaar in beeld gebracht. Iedereen begrijpt dat dit met 350 foto's nooit een compleet beeld kan zijn. De samensteller wijst daar – wat ten overvloede – op. Opvallend is dat hij dit daaraan toeschrijft dat 'veel typisch gereformeerde aangelegenheden nauwelijks te verbeelden zijn. Theologische gedachtevorming en

dogmatische twisten voltrekken zich op schrift en niet in beeld tenzij het gaat over de sprekende slang, die buitengewoon tot de verbeelding heeft gesproken.’ Als je dit in de inleiding leest, verwacht je een aantal beelden rond het thema van de sprekende slang. Laat er nu zegge en schrijve één foto in het boek staan van Eva en de slang (p. 77) en dat met een toelichting die niet over de kwestie Geelkerken gaat. En je vraagt je af: zou een ‘Hervormden Boek’ of een ‘Socialisten Boek’ een completer beeld kunnen schetsen van wat typisch hervormd en typisch socialistisch is?

Ook dit zou typisch gereformeerd zijn: ‘Gereformeerden hebben niet zoveel met beelden en verbeelding.’ Toch kan Bouwman putten uit particuliere collecties van foto’s en beschikt het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlandse Protestantisme over ‘een schat aan beelden die laten zien dat gereformeerden niet alleen maar sober, beheerst en ingetogen zijn’. Hadden gereformeerden dan wel zo weinig met beelden en verbeelding? Het komt mij voor dat een en ander meer te maken heeft met de opkomst, de stand en de beschikbaarheid van de fotografie.

Intussen is de verzameling een keus van Bouwman. Hij meent dat hij in zijn opzet geslaagd is als zijn boek ‘soms krassen achterlaat op het gangbare beeld dat gereformeerden en niet-gereformeerden van het gereformeerde leven hebben’ (p. 11). Kennelijk krijgen we een beeld zoals de samensteller het ons wil laten zien.

Tendentieus

De beeldverzameling bestaat niet alleen uit plaatjes. Het aardige is dat bij elk plaatje ook een praatje gegeven wordt. Daarin wordt aangegeven wat de foto voorstelt. Een korte typering van de geportretteerde. Een anekdote. Wat iemand zei of hoe men ergens tegen aankeek. Daarin kom je leuke dingen tegen. Soms kernachtig. Soms humoristisch. Ook kritisch. Soms wordt er zo afstandelijk geschreven dat je je afvraagt hoe de auteur zelf over de dingen denkt. Zoals de manier waarop de gereformeerde overtuiging over paradijs en zondeval weergegeven wordt. Hoe over de Vrijmaking en de ‘buiten-verbandkwestie’ wordt geschreven (p. 231v), is wel heel erg door de binnenbocht en eenzijdig, om niet te zeggen: tendentieus.

Er zijn ook praatjes die afbreuk doen aan het vertrouwen in de toelichtingen. Zo lezen we op p. 257 over J. Kamphuis: ‘Hij vond de EO gevaarlijker dan de VPRO.’ Vlak daarvoor lezen we als een citaat van Kamphuis: ‘Je kunt bij de EO maar weinig kwijt over de kerk, de eenheid van de beide testamenten, de kinderdoop, het verbond.’ Dat citaat is te lezen op p. 110 van het boekje *Met open vizier*, het interview dat Peter Bergwerff en Tjerk S. de Vries in 1987 met J. Kamphuis hadden. Dat heeft de samensteller kennelijk geraadpleegd. Juist dat interview laat op dezelfde pagina 110 zien – zou de samensteller dat niet gelezen hebben? – dat de uitspraak over het gevaar van de EO niet van Kamphuis is, maar van ds. D. Zemel. Ook neemt Kamphuis er afstand van. Hij noemt het ‘dat vervelende woord’. Hij gebruikt het kennelijk alleen omdat de interviewers het hem voorleggen. Vervolgens blijkt hij genuanceerd oog te hebben voor het goede, maar ook voor het gevaar van de EO (p. 111). Willem Bouwman laat Kamphuis hier dus iets zeggen wat niet waar is. Het roept de vraag op wat de praatjes bij de andere plaatjes waard zijn.

Het Gereformeerden Boek laat van alles zien uit de wereld van de gereformeerden, een wereld zoals die er vandaag niet meer is. Er is veel te bekijken en te ontdekken. Het is goed om te bedenken dat dit het beeld is dat de samensteller biedt en dat zijn bijschriften de bril geven waarmee hij de geschiedenis beziet.

N.a.v.: Willem Bouwman,

Het Gereformeerden Boek, Waanders, Zwolle, 2009, ISBN 9789040085239, 384 pag., prijs € 14,95

Nader Bekeken december 2010
Gelezen – J.W. van der Jagt